

Έτερογενής και πολυπολικός κόσμος (Ο πολύσημαντος άνθρωπος)

Όταν σύσσωμη ή *κινεζική πολιτική ήγεσία* έπισήμανε με έμφαση, στις προσφωνήσεις της πρὸς τὸν *πρωθυπουργὸ* τῆς *Ἑλλάδος* κατὰ τὴν επίσκεψη τοῦ *Κώστα Καραμανλῆ* στὴ χώρα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 2006, τὶς βαθειὲς ἱστορικὲς ρίζες τῶν δύο λαῶν, ἀπηύθυνε μήνυμα πρὸς ὀλόκληρο τὸν κόσμο· ἡ ἔμφυτη εὐγένεια τῶν *Κινέζων* ἀπέναντι στοὺς *Ἕλληνες* ἦταν τὸ δευτερεῦον, τόσο σύνηθες κατὰ τὶς συναντήσεις τῶν Ἑλλήνων, ἐπισήμων κυρίως ἀλλὰ καὶ ἀνεπισήμων συμπατριωτῶν μας, μὲ ξένους. Τὸ κύριο στοιχεῖο ἦταν ἄλλο: τὸ *Πεκίνο* ἀξιολογεῖ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ζῶσα πολιτιστικὴ παράδοση ὡς πρωταρχικὸ παράγοντα τῶν διεθνῶν σχέσεων· μὲ ἄλλα λόγια, ἀμφισβητεῖ τὴ δυτικὴ *ἱστορικὴ* καὶ *πολιτισμικὴ* θεώρηση τῆς *βιομηχανικῆς κοινωνίας* καὶ εἰσάγει τὶς ἱστορικὲς ρίζες, ὅσες ἔχουν διαρκῆ παρουσία στὴ διεθνή ζωή, ὡς καθοριστικὸ παράγοντα τῆς ἐποχῆς μας, δηλαδὴ στὶς διεθνεῖς σχέσεις καὶ στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐπομένως, τὰ βαθύτερα αἴτια τῶν ἐξελίξεων τῆς ἐποχῆς μας, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ἀναζητῆσαι στὸ *διάλογο* μεταξὺ τῶν μεγάλων *ἱστορικῶν πολιτισμῶν* καὶ ὄχι μόνον στὴν ἐπιφανειακὴ θεώρηση τῆς *βιομηχανικῆς λογικῆς*, μὲ τὶς λίγους αἰῶνες ἱστορίας της, ἡ ὁποία συμπληρωματικῶς μόνον δύναται συνεισφέρειν· ἡ διαφορὰ τῆς ὀπτικῆς ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ καταγράφεται στὴ δυσκολία κατανοήσεως τῆς προβληματικῆς ἀπὸ τοὺς *Δυτικούς*.

Όταν ἡ *Κίνα* ἐπιλέγει τὸ 2006 ὡς ἔτος τῆς *Ρωσίας* καὶ ἡ *Ρωσία* ἀντιστοίχως τὸ 2007 ὡς ἔτος τῆς *Κίνας*, τὸ κύριο βᾶρος εἶναι *πολιτικὸ* καὶ *διπλωματικὸ*· οἱ δύο μεγάλες δυνάμεις ἐπιθυμοῦν ὑπογραμμίσαι τὴ νέα ἐποχὴ στὶς σχέσεις τους, μὲ τὴν επέκταση τῆς συνεργασίας τους σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ τὶς κοινὲς θέσεις τους στὰ περισσότερα διεθνή θέματα, ὅπως καταγράφεται στὸ *Συμβούλιο Ἀσφαλείας* τοῦ *Ὄργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν*. Όταν ὁμως ἐπιλέγει τὸ 2008, ἔτος τῶν *Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων*, ὡς ἔτος τῆς Ἑλλάδος, τὸ πολιτικὸ μήνυμα πρὸς ὀλόκληρο τὸν κόσμο εἶναι ἄλλο· τιμοῦν τὴ χώρα γενέσεως τῶν *Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων*, ἀλλὰ καὶ φέρουν στὸ προσκῆνιο τὸν *ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ*, ὡς ἰσότιμο ἐταῖρο καὶ συνομιλητὴ μὲ τὸν *κινεζικὸ πολιτισμὸ*, ἢ καὶ ἀντιστρόφως ἀνάγουν τὸν *κινεζικὸ πολιτισμὸ* ὡς ἰσότιμο ἐταῖρο καὶ συνομιλητὴ πρὸς τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, γεγονόςὸς τὸ ὁποῖο οὐδεὶς

δύναται ἀμφισβητηῖσαι δημοσίως, ἔστω κι ἂν πολλοὶ τὸ ἐπιθυμοῦν διακαῶς. Οἱ πτυχῆς τοῦ διαλόγου εἶναι πολλές καὶ ἐνδιαφέρουσες, ὅποτε ἡ καταγραφή τους μᾶς βοηθάει στὴν ἰχνηλάτηση τοῦ θέματος· στὰ πρῶτα βήματα τῆς μακρᾶς περιδιαβάσεως βρισκόμαστε...

Τὸ ἐνδιαφέρον ἐστιάζεται στὴν ἔλλειψη σοβαρᾶς μελέτης, ἀλλὰ καὶ ἀντανაკλαστικῶν στὴ *Δύση*, ὡς πρὸς τὴν *ανάδυση* τῆς *Κίνας* -καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν, *Ἰνδιῶν*, *Βραζιλίας*- ὡς μεγάλης πολιτικῆς καὶ ἀκόμη περισσότερο οἰκονομικῆς δυνάμεως· ἕως δύο τρία χρόνια πρὶν, ὅλοι προέβλεπαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς Κίνας, ἀλλὰ τὴν τοποθετοῦσαν στὶς ἐπόμενες δεκαετίες, διάβαζαν τοὺς ρυθμοὺς ἀναπτύξεώς της -ἐπὶ ὀλόκληρη δεκαετία σχεδὸν 10% ἑτησίως- καὶ περιορίζονταν στὴν ποσοτικὴ τῆς σύγκριση μὲ τὶς *Ἡνωμένες Πολιτεῖς*· κατέγραφαν τὴν ἀλματώδη αὔξηση τῶν *ἐξαγωγῶν* της καὶ ἤρνοῦντο τὴν ἐρμηνεία τᾶν ἀριθμῶν· διάβαζαν τὴν τεραστία διόγκωση τῶν *συναλλαγματικῶν της διαθεσίμων* καὶ δὲν τῆς ἔδιδαν τὴν ἀρμόζουσα σημασία. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρουν τῆ μελέτη μας, κι ἀναφέρονται μόνο συμπληρωματικὰ γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς συλλογιστικῆς μας· ἡ Κίνα εἶναι σήμερα ἡ *πρώτη* χώρα, μαζί μὲ τὸ Χόνγκ Κόνγκ, σὲ συναλλαγματικὰ διαθέσιμα, ἡ *τρίτη* στὶς ἐξαγωγές, μετὰ τὴν *Εὐρωζώνη* καὶ τὶς *ΗΠΑ* καὶ ἡ *πρώτη* στὶς εἰσαγωγές *πρώτων ὑλῶν* ἀπὸ τὶς φτωχῆς χώρες. Καὶ μόνο αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀρκοῦν γιὰ τὴν ἐξήγηση τῆς προβολῆς ἢ καὶ ἐπιβολῆς στὴ διεθνή πολιτικὴ σκηνὴ τῶν ὅποιων ἐπιλογῶν της.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὅποιων ἐπιλογῶν τῆς *Κίνας* ἔχουν συμβεῖ σημαντικῆς ἀλλαγῆς στὴ διεθνή οἰκονομία, ἀλλὰ καὶ στὴ παραγωγικὴ διαδικασία, ἡ ὁποία ἐλάχιστα θυμίζει τὴ γνωστὴ μας *βιομηχανικὴ παραγωγή*· ἡ μετάβαση τῆς Κίνας ἀπ' τὴν *προβιομηχανικὴ* στὴ *μεταβιομηχανικὴ* κοινωνία εἶναι γεγονός, τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύεται μὲ τὴν ἐπανάσταση τῆς πληροφορικῆς. Ἡ *κομμουνιστικὴ* Κίνα ἔχει ἐπιτύχει σχεδὸν τὴν πλήρη ἀπελευθέρωση τῶν *ἐργασιακῶν της σχέσεων* καὶ τὴν εἰσαγωγή τῆς *πληροφορικῆς* στὴν παραγωγή, σὲ βαθμὸ ἐκπληκτικὸ γιὰ τὶς *δυτικῆς χώρες*· στοὺς προηγμένους κλάδους τῆς οἰκονομίας της ἡ αὐτοματοποίηση εἶναι ἀπ' τὶς ὑψηλότερες στὸν κόσμον, ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων κλάδων, ἐπειδὴ αὐτοὶ τὴν ἐνδιαφέρουν γιὰ τὴν ταχύρρυθμη ἀνάπτυξή της.

Σὲ ἄρθρο στὴ *"Λαϊκὴ Ἡμερησία"* τοῦ *Πεκίνου*, στὴ διαδικτυακὴ τῆς ἔκδοση τῆς *10ης Ἀπριλίου 2006*, ἀναφέρονται οἱ ἐπιδιώξεις τῆς εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως τῆς Κίνας καὶ *πολιτιστικῆς της ἀνανεώσεως*: Πρῶτον, ἡ ἀναβίωση τῶν *παραδοσιακῶν ἀξιῶν*, σύμφωνα μὲ τὶς δέουσες *μεταρρυθμίσεις* καὶ *καινοτομίες*· δεύτερον, ἡ ἐνσωμάτωση καὶ ἀφομοίωση τῶν διακεκριμένων *πολιτισμῶν* τοῦ κόσμου στὴν

τωρινή πραγματικότητα· τρίτον, ἡ ἐνσωμάτωση τῶν *ἐπιτευγμάτων* τῶν *φυσικῶν* καὶ τῶν *ἀνθρωπιστικῶν* ἐπιστημῶν· τέταρτον, ἡ ἀγαστὴ σύμπλευση τῆς *διεθνοῦς εἰρήνης* μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀρμονία ἐκάστου λαοῦ. Τὴν *ἐτερογένεια* τοῦ κόσμου μας ὑπογραμμίζει ὁ *Τσέν Μπιγιάν*, πρόεδρος τοῦ "*Κινεζικοῦ Ἀναθεωρητικοῦ Φόρουμ*", προσθέτων ὅτι εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας καὶ θεμελιώδης ὁ λόγος τῆς ἐπιλογῆς τῆς *πολιτιστικῆς ἀνανεώσεως*, ὡς βασικοῦ παράγοντος τῆς "εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας".

Ἡ ἀναγνώριση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς κινεζικῆς οἰκονομίας δὲν ἀκολουθεῖ τὴ γνωστὴ διαδικασία, προβιομηχανική, βιομηχανική, μεταβιομηχανική κοινωνία εἶναι δεδομένη· ὀφείλεται σὲ τρεῖς τουλάχιστον λόγους: στὴν ἀπελευθέρωση τῶν *ἐργασιακῶν σχέσεων*, στὴν εὐρεῖα εἰσαγωγή τῆς αὐτοματοποιήσεως στὴν παραγωγικὴ διαδικασία, προερχομένη καὶ ἐκ τοῦ πρώτου λόγου, καὶ στὴ σύνθεση τῶν *ἐξαγωγῶν της*, οἱ ὁποῖες ἐκφράζουν μεταβιομηχανικὴ οἰκονομία. Ὅπως δὲποτε συμβαίνουν καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα, ὅπως ἡ ἀποδοχὴ *αἰσθητικῆς, οἰκιστικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ μουσικῆς*, μὲ ἔντονα τὰ στοιχεῖα τῆς *ἐθνικῆς παραδόσεως*, κι ὄχι τὴν ἄκριτη ἀποδοχὴ τῆς παγκοσμιοποιήσεως, ἢ τῆς *βιομηχανικῆς αἰσθητικῆς*, ὅπως συνέβαινε παλαιότερα στὶς ὑπὸ ἐκβιομηχάνιση χῶρες· ἡ αἴσθησις ὅτι πρόκειται γιὰ ἄλλη ἀντίληψη ζωῆς εἶναι καταφανής, ἀκόμη καὶ στοὺς ἐκ τοῦ μακρόθεν παρακολουθοῦντας τὶς ἐξελίξεις τῆς Κίνας, στὴν τέχνη της καὶ στὸν τρόπο ζωῆς της. Κάτι ἀντίστοιχο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ Ρωσία, ἴσως καὶ τὶς Ἰνδίες, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι νωρὶς γιὰ τὴν ἀξιολόγησή τους.

Ἡ ὠθήσασα τὴ *Δύση* κοινωνικὴ δυναμικὴ στὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἡ ἀναδυόμενη στὶς μέρες μας στὶς παλιὰς *ἱστορικὰς χῶρες* δὲν εἶναι ἡ ἴδια, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, παραγωγικῆ, αἰσθητικῆς, ἱστορικῆ· δύο αἰῶνες σχεδὸν χωρίζουν τὰ δύο γεγονότα, περίοδος ἀρκετὰ μεγάλη, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισή τους. Ἡ *ἱστορικὴ θεώρησή τους* εἶναι τὸ πρόβλημα, ἡ καθολικὴ θέασή τους ὡς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, κι ὄχι ἡ τριβὴ μὲ τὶς λεπτομέρειες καὶ τὶς προκαταλήψεις, ὥστε "*ἐξαίφνης κατόψεταί τι θαυμαστὸν τὴν φύσιν καλόν*"¹· ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸ "*Συμπόσιον*" τοῦ *Πλάτωνος* ἀπαραίτητη, διότι *αἰσθητικῆ, ἐρωτικῆ* πρωτίστως, εἶναι ἡ προσέγγιση τοῦ θέματος, ἔστω κι ἂν ἀναφέρεται ἡ οὐσία της παροδικῶς πῶς, διὰ λόγους ἀσχέτους, ἢ μᾶλλον ἐξ αἰτίας τῆς παρουσιάσεώς της ἐν συντομίᾳ.

¹ Πλάτωνος, "Συμπόσιον", 210ε

Ο μονοσήμαντος άνθρωπος

Ἡ βιομηχανική παραγωγική διαδικασία προϋποθέτει καὶ ἀπαιτεῖ τὴν *πλήρη προσήλωση* τοῦ ἀνθρώπου στὸ σκοπὸ *του*, στὸ τέλος *του*, τὸν ὁποῖο οὐδεὶς ὄχι μόνο δὲν ἀμφισβητεῖ, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι ἀνεκτὸς στὴν κοινωνία της ὅστις ἐπιχειρεῖ οἰανδήποτε μορφὴ ἀμφισβητήσεως· γνωστὰ ὅλα, ἐπαναλαμβάνονται διὰ τὴν οἰκονομία τῆς συζητήσεως· ἡ παραγωγή ἐν σειρά, ὁ ταιυλορισμὸς ἢ ὁ σταχανοβισμὸς, προϋποθέτουν τὴν ἀφοσίωση τοῦ ἀνθρώπου στὸν *κοινωνικὸ σκοπὸ* κι ἀποκλείουν τὴν ὅποια παρέκκλιση πρὸς ἄλλες ἀναζητήσεις, ὅπως κατέγραψε τέλεια τὴ συμπεριφορὰ αὐτὴ ὁ *Σαρλὼ* στοὺς *"Μοντέρνους Καιρούς"*. Ἡ τελευταία φάση της, ἡ *παγκοσμιοποίηση* ἐπιβάλλει τὴν *ὀλοκληρωτικὴ ἀφοσίωση* σὲ ὅλες τὶς ἐκφράσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, παραγωγή, τέχνη καὶ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ· μόνο ὁ *ἀμερικανικὸς* τρόπος ζωῆς, στὴ μουσικὴ, μόνο ἡ ρὸκ καὶ οἱ παραφυάδες της, ἡ κατανάλωση, κατὰ τὰ ἀμερικανικὰ πρότυπα, ἡ ἰδεολογία, ἡ παντοδυναμία τῶν *Ἠνωμένων Πολιτειῶν*. Ἡ *ἀπόλυτη τελεολογία* προβάλλεται.

Ἡ τελικὴ φάση, τῆς μακρᾶς ἐξελιξέως ἀπ' τὶς *Σταυροφορίες* ὡς τὴν *ἀποικιοκρατία*, εἶναι ἡ *παγκοσμιοποίηση*· μὲ τὴν ἐξαίρεση τῶν *Σταυροφοριῶν* καὶ τῆς *εἰσβολῆς* στὶς *Ἰνδίες* καὶ στὴν *Κίνα*, στὶς ὁποῖες ἀναγνώριζαν, ἔστω κι ἂν δὲν τὸ ὁμολογοῦσαν σαφῶς, ὅτι οἱ "κατακτώμενοι" πολιτισμοὶ ἦταν σαφῶς ἀνώτεροι ἀπ' τὸν δικό τους, στὶς ὑπόλοιπες, κονκισταδόροι καὶ ἀποικιστῆς, ἦταν πιὸ ὠμοί: Κατακτοῦσαν τοὺς ἄλλους λαοὺς πρὸς *ἐκπολιτισμὸν τους* καὶ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τους, ἐκόντων ἀκόντων τῶν *"ἰθαγενῶν"*. Ἀπ' τὴν πλούσια βιβλιογραφία πρὸς ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου, μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ψυχολογία τῶν *κατακτητῶν*, ἡ ἀπόλυτη πίστη τους ὅτι φέρουν καὶ μεταλαμπαδεύουν τὸ Καλόν, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπιτελοῦν ἱερὰν ἀποστολήν, τὴν ὁποία ὑπηρετοῦν μὲ ὅλες τους τὶς δυνάμεις, διότι δὲν ἔχουν καὶ ἄλλη ἐπιλογή. Ὅσοι ἔχουν τὶς ὅποιες ἐπιφυλάξεις βρίσκονται ἐκτὸς τοῦ ἀποστολικοῦ σώματος καὶ δίδουν εὐθύς λόγο εἰς τὸν *Κύριον*, μὲ ἐκτελεστὴ τὴν *Ἱερὰ Ἐξέτασιν*.

Ἐπιτροχάδην διατρέχουμε τὶς φάσεις αὐτές, τῆς μεταβάσεως ἀπ' τοὺς *Σταυροφόρους* καὶ τὴν *Ἱερὰ Ἐξέταση* ὡς τὴν *προτεσταντικὴ ἠθικὴ* καὶ τὸν *Καλβινιστὴ ἄνθρωπο*· ἡ ἐπιλογή τοῦ ὄρου "*μονοσήμαντος*", ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ ἀπ' τὸν *Χέρμπετ Μαρκουῦζε*, "*μονοδιάστατος*", ἔγινε ἐπειδὴ ὡς "*μονοδιάστατος*" χαρακτηρίζεται ὁποῖος κινεῖται μόνο σὲ μία διάσταση, ἐνῶ ὡς *μονοσήμαντος* χαρακτηρίζεται ὁποῖος ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβει, νὰ κατανοήσῃ δευτέρη σημασία στὴ *σκέψη του*, δηλαδὴ δεσμεύεται πρὶν ἀκόμη περάσῃ στὴ δράση, ὅπου γίνεται *μονοδιάστατος*. Λεπτὲς εἶναι αὐτὲς οἱ ἀποχρώσεις, κι ἀναφέρονται μᾶλλον ἐκ περισσοῦ...

Οί ὅποιες διαφορὲς παρουσιάσθησαν στὴ βιομηχανικὴ κοινωνία, ἦταν διαφορὲς ἐντὸς τοῦ *ένιαίου συστήματος*: σὲ παραγωγικὸ ἐπίπεδο, οἱ διαφορὲς μεταξύ ταιυλορισμοῦ καὶ σταχανοβισμού εἶναι ποσοτικές· πολιτικά, ἦταν κακὸς ὁ σταχανοβισμὸς γιὰ τοὺς *Ἀμερικανούς*, ὡς προϊόν τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ *κομμουνισμοῦ*, ὅπως κακὸς ὁ *ταιυλορισμὸς* γιὰ τοὺς *Σοβιετικούς*, ὡς προϊόν τοῦ διεφθαρμένου *καπιταλισμοῦ*. Ἔχουν ἐνδιαφέρον αὐτὰ ὡς ψηφίδες γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς προβληματικῆς μας, γιὰ τίποτε ἄλλο.

Οἱ *ποσοτικὲς* διαφορὲς καὶ οὐδόλως *ποιοτικὲς*, ἐντασσόμενες στὸ ἴδιο σύστημα ἀξιών, οἰκονομικῶν, ὡς παραγωγικὴ διαδικασία καὶ σύστημα ἐργασιακῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶν ὡς θεσμῶν, δημοκρατικῶν ἢ ὀλοκληρωτικῶν, ἐπιβάλλουν ἄλλη ἀντίληψη, τὴν ἰσοπεδωτικὴ νοοτροπία, χωρὶς εὐγενῆ ἄμιλλα, ὡς τρόπο ζωῆς καὶ πολιτικῆς πρακτικῆς· ἐὰν οἱ *Ἀμερικανοὶ* κάνουν ἕνα μῆνα στὴν καταμέτρηση τῶν ψήφων τους γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ προέδρου τους, αὐτὸ δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ ἂν τὸ ἴδιο γίνεῖ στὴ *Λευκορωσία*, τότε παραβιάζονται οἱ *δημοκρατικὲς διαδικασίες* καὶ εἶναι ἄκυρες οἱ ἐκλογές, ὅποτε ἀπαιτεῖται ἡ ἄμεση ἐπιβολὴ διεθνῶν κυρώσεων...

Ἐπιστρέφοντας στοὺς *Ἕλληνες*, ὁ *Ἀριστοτέλης* γράφει, "*ἅμα τῷ αὐτῷ τάναντία*"². οἱ ἀντιθέσεις κινοῦνται στὴν ἴδια λογικὴ, στὸ ἴδιο ἐπίπεδο, ἔχουν τὴν ἴδια κοινωνικὴ, παραγωγικὴ καὶ ἰδεολογικὴ βάση, κυμαινόμενες ἀπ' τὸν κομμουνισμό στὸν καπιταλισμὸ ἢ φιλελευθερισμὸ κι ἀντιστρόφως. Ἡ κοινὴ βάση εἶναι ἡ προσήλωση στὸ μέλλον, ἡ ἐπιβολὴ τῆς *ἀποκαλυπτικῆς ἀληθείας* σὲ ὀλόκληρο τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, ὁ ὁποῖος ὑποτίθεται ὅτι ζεῖ σὲ συνθῆκες *βαρβαρότητος* καὶ *ἀμαθείας*, ἐπειδὴ δὲν ἔχει δεθχεῖ ἀκόμη τὸ διαφωτισμὸ τῆς *βιομηχανικῆς ἐποχῆς*, τοῦ κατανωλισμοῦ, μὲ κορυφαία ἔκφρασή του τὴν παγκοσμιοποίηση· ἡ μετάβαση ἀπ' τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν *ἐπιστημονικὸν λόγον*, συμπληρωματικὸ τῆς αὐστηρᾶς παραγωγικῆς διαδικασίας, καὶ στὴν ἰδεολογία τῆς *ἀπολυτρώσεως* ἀπὸ ὅλα τὰ δεινὰ, στὴν *ἄλλη γενιά*, κατὰ τὸν *κομμουνισμό*, *στὰ γεράματα*, κατὰ τὸν *καπιταλισμό*, ἦταν ἀπλῆ καὶ βατὴ, κατανοητὴ ἀπ' τὸν *μονοσήμαντο* ἄνθρωπο.

Ἡ κριτικὴ πρὸς τὸ σύστημα ὡς σύνολο ἦταν ἀδιανόητη, ἐξ οὗ καὶ ὁ παραγκωνισμὸς τῆς *ἐλληνικῆς παραδόσεως*, *ἀρχαίας* καὶ *μεσαιωνικῆς*, *δημοκρατικῆς* καὶ *ὀρθοδόξου*. ἦταν εὐκολώτερος ὁ ἐγκλωβισμὸς στὴν *προτεσταντικὴ ἠθικὴ*.

² Ἀριστοτέλους, "Τοπικά", βιβλ. Θ, κεφ. ε, (159β33-34)

Ὁ ἐνεργὸς πολίτης, ὁ δημιουργὸς

Ἡ παγκοσμιοποίηση ἐπιβλήθηκε μὲ τὴν κατάρρευση τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπ' τὸ ἀντίπαλό του δέος, τὸν κομμουνισμό, τὸν μόνο ἀντίπαλο, ὅπως πίστευε, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· τὶς βαθύτερες ἀλλαγές στὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς πληροφορικῆς καὶ τῆς γενικεύσεως τῆς αὐτοματοποιήσεως, δὲν ἦταν εὐκόλο καταγράψαι αὐτή, ἐπειδὴ ὡς γνήσια προϊόντα τῆς, τὰ θεωροῦσε ὡς τὸν ὁδηγὸ στὴν τεχνητὴ νόηση καὶ ἴσως καὶ γονιμοποίηση, ἐπομένως στὴν ἀπόλυτη καὶ ἀδιαμφισβήτητη κυριαρχία· τὴν ἀπαίτηση τῆς συνεχοῦς ἐκφράσεως τῆς δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦταν εὐκόλο κατανοῆσαι, ἐπειδὴ τοὺς ἦταν κάτι τὸ ἀδιανόητο στὴ σκέψη τους καὶ στὴν ἱστορία τους· τὸ τελευταῖο καὶ ἀνώτερο στάδιο τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπέβαλε τὴν ἀπόλυτη ὑποταγὴ τοῦ πολίτου.

Ἡ ἐπανάσταση τῆς πληροφορικῆς φέρει δύο ριζικὲς ἀλλαγές: τὴν πρώτη, στὴν παραγωγικὴ διαδικασία, μὲ τὴν ἀντικατάσταση τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ διευθυντικῆς ἐργασίας ἀπὸ τὰ μηχανήματα, τοὺς ὑπολογιστές· δηλαδὴ, ἀνατρέπεται, ἐὰν δὲν καταργεῖται, ἡ ἐργασία ὅπως τὴν ἀπαιτοῦσε ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ, εἴτε τῆς παραγωγῆς ἐν σειρᾷ γιὰ τὸν ἀπλὸ ἐργαζόμενον, καὶ τῆς διευθύνσεως τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας· οἱ λειτουργίες τους γίνονται τελειότερα μὲ τὴν αὐτοματοποίηση, ὅποτε ὁ ἐργαζόμενος, σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς βαθμίδες, καλεῖται ὅπως καλύψει τὴ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ἀναζήτησι νέων τρόπων παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τῶν προϊόντων τῆς. Τὴν δεύτερη, στὴ μεγάλη ἐπανάσταση στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἐργαζομένου καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἡ ἀπαίτηση καὶ προϋπόθεση τῆς συμμετοχῆς του στὴν παραγωγικὴ του διαδικασία εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς δημιουργικότητός του, οἱ νέες ἰδέες ποὺ φέρει καὶ ἐφαρμόζει στὴν πράξι· δηλαδὴ, τὸ ἄτομο μετατρέπεται ἀπὸ ἀπλὸ ἐκτελεστὴ κάποιων ἐντολῶν σὲ δημιουργό, ἐνεργὸ πολίτη, αὐτόνομο, ἂν καὶ οἱ δύο αὐτὲς λειτουργίες εἶναι ταυτόσημες.

Ἡ πρώτη ἀλλαγὴ δύσκολα καταγράφεται στὸ δυτικὸν κόσμον, διότι σημαίνει ἀνατροπὴ τῆς ἰδεολογικῆς του συγκροτήσεως, δηλαδὴ δοκιμασία τοῦ βιομηχανικοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὅσο πληρέστερα ἔχει ἐνταχθεῖ στὴ βιομηχανικὴ λογικὴ, τόσο δυσκολώτερα ἔχει τὴ δυνατότητα ἀναγνωρίσαι τὴν ἐποχὴ μας· σημαίνει πλήρη ἀνατροπὴ τῶν παραγωγικῶν καὶ κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀντιλήψεων. Ἡ δεύτερη ἔχει πρακτικὴ σημασία, πέραν τῆς

ιδεολογικής· ένας άλλος άνθρωπος αναδύεται, ο *πολυσήμαντος*, έντελως διαφορετικός απ' τον βιομηχανικό, όπως άλλος ήταν ο *ένεργος* πολίτης της *άμέσου δημοκρατίας*, άλλος ο *άπράγμων* της *έλληνοιστικής έποχής*, άλλος ο *άχρειος* και *κυνικός* της *ρώμαϊκής*, άλλος ο *άπράγμων* της *βυζαντινής* και ο *νεωτεριστής* της *Αναγεννήσεως* και άλλος ο *άχρειος* έως *κυνικός* πάλι *κονκισταδόρος* και *βιομηχανικός*· μένουμε στη *δυτική* έξιστόρηση, έπειδη αυτήν την ιστορία γνωρίζουμε, αν και ο *Κινέζος* της *έποχής Τάι*, με τη φιλοσοφία του *Κομφουκίου* και του *Λάο Τσέ*, με την *ένταξη* της *μουσικής* και του *χοροϋ* στην καθημερινή ζωή, ήταν *όπωςδήποτε* *άπράγμων*, αν *όχι* και *ένεργος* *πολίτης*· μάλλον *έκινε*το μεταξύ των δύο. Αλλά αυτό *άπαιτεί* βαθεία μελέτη ή *όποια* *δέν* *έντάσσεται* στα πλαίσια *ένος* μικροϋ δοκιμίου. Δυστυχώς *έξαντλούνται* τα *όριά* μας...

Η χειραφέτηση απ' την *ιδεολογική έπικάλυψη* ή *προσήλωση* *είναι* το πρόβλημα, *διότι* προϋποθέτει *άλλη* *άντίληψη* ζωής· οι *άντιδράσεις* στις βιομηχανικές *χώρες* ως *πρός* τις *μεταρρυθμίσεις* *είναι* χαρακτηριστικές. *Αδυνατούν* πολλοί *καταγράψαι* την *ανάγκη* των *μεταρρυθμίσεων*, *είναι* *άνίκανοι* *μελετήσαι* τα *πραγματικά* *στατιστικά* *στοιχεία*, *ότι* *δέν* *θα* *έχουν* *σύνταξη* και *κοινωνική* *άσφαλιση* στα *γεράματά* τους. *Ιστορικά* *είναι* *χαρακτηριστικές* *περιπτώσεις* *κοινωνιών* *έν* *παρακμή*, *μυωπικών* *άνθρώπων*· *ένώ* *όσες* *δέν* *είχαν* *ένταχθεί* στο *βιομηχανικό* *σύστημα*, *Ιρλανδία*, *Φιλανδία*, *Έλλάς* στην *Εύρώπη*, *Κίνα*, *Ινδίες* στην *Άσία*, *άναγνωρίζουν* το πρόβλημα και *άποδέχονται* τις *μεταρρυθμίσεις*.

Η *άλλη* *πτυχή* *είναι* ή *διερεύνηση* των *ιστορικών* *ριζών* της *έποχής* μας, ή *έτερογένεια* της *κοινωνίας* μας· *σημαίνει* *έπιστροφή* απ' την *τελεολογική* *άντίληψη* της βιομηχανικής *έποχής* στην *άιτιοκρατική* *θεώρηση* της *έποχής* μας· *μεταβατική* *ήταν* ή βιομηχανική *έποχή*, ή *όποια* *έκλεισε* τον *κύκλο* της. Η *ιστορική* και *πολιτιστική* *θεώρηση* *φέρει* *μαζί* της την *όπτική* των *διαφόρων* *πολιτισμών*, *όσων* *έχουν* *μακρά* *ιστορία* και *είναι* *παρόντες* στις *μέρες* μας· οι *Κινέζοι* *άναγνωρίζουν* *δύο* *ιστορικούς* *πολιτισμούς*, *μέ* *χιλιάδες* *χρόνια* *ιστορία*, *τόν* *δικό* *τους* και *τόν* *έλληνοικό*· *αυτή* *είναι* ή *άλλη* *διάσταση* των *διεθνών* *σχέσεων* με την *ένταξη* του *πολιτιστικού* *παράγοντος*. *Πολιτικά* *σημαίνει* *έπιστροφή* στην *εύγενή* *άμιλλα* στην καθημερινή *ζωή*, στην *άπελευθέρωση* απ' την *ίσοπεδωτική* *λογική*, την *κυνική* *νοοτροπία*, και *έπιστροφή* στις *πολλαπλές* και *πολυποίκιλες* *έπιλογές* του *πολυσημάντου* *άνθρώπου*.

Όταν ή *θεώρηση* της *έποχής* μας *γίνει* *υπό* την *όπτική* της *έτερογενείας*, *τότε* *είναι* *άλλη* ή *άξιολόγηση*· ή *ένσωμάτωση* στην *συλλογιστική* των *ζωντανών* *πολιτισμών* *σημαίνει* *ότι* ή *έκτίμηση*

τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς δὲν γίνεται μόνο μὲ τὶς ἰδεολογικὲς τῆς ἢ ἐπιστημονικὲς τῆς ἀρχές, ἀλλὰ μὲ γνώμονα τὸ ρόλο τῆς στῆν ἱστορία, ὅπως δὲν ἔχει γίνει ποτὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνες· σημαίνει στῆν πράξη διάλογος πολιτισμῶν, ὡς φορέων τῆς ἱστορικῆς διαρκοῦς παρουσίας καὶ ὡς ἐποικοδομητικῶν παραγόντων τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ διάλογος σημαίνει, κάτι τὸ νέο στῆ βιομηχανικὴ λογικὴ, τὴν ἔνταξη τοῦ διαφορετικοῦ, τοῦ ἄλλου πολιτισμοῦ, ὡς ἰσοτίμου καὶ δυναμικοῦ παράγοντος τοῦ δικοῦ σου πολιτισμοῦ· ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος εἶναι προσήλυτος καὶ μονοσήμαντος γιὰ τὴν ἀποστολὴ του, τὴν "ἀνώτερη" φάση τῆς ἐξελιξέως του, γεγονός ἀσύμβατο μᾶλλον μὲ τὴν κινεζικὴ σκέψη· καλεῖται ἀναθεωρῆσαι τὴν ἀποψή του, καί, ὅπως συνήθως συμβαίνει μὲ τὰ μονολιθικῆς δομῆς καθεστῶτα, σὲ καιροὺς χαλεποὺς γιὰ τὰ ἴδια. Ἡ ἀναθεώρηση ἐκτείνεται ἕως τοὺς βασικοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς· ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία, ὡς ἔκφραση καὶ προέκταση τοῦ βιομηχανικοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο ὅτι ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες τοῦ πολυσημάντου ἀνθρώπου τῆς πληροφορικῆς καὶ τῶν διαδικτύων, τοῦ ἐνεργοῦ πολίτου, τοῦ διαλόγου τῶν πολιτισμῶν· πληρέστερα ἀνταποκρίνεται ἴσως στῆν ταύτιση ἐνεργείας καὶ τέλους ἢ ἄμεση δημοκρατία. Ἡ ὅποια πρόβλεψη λαμβάνει αὐτομάτως τὸ χαρακτῆρα τῆς προφητείας. Τὴν καταγραφή τῆς δυναμικῆς ἐπιχειροῦμε· τίποτε ἄλλο.

Ὅταν δὲν ἔχει ἐπιδείξει οὔτε κἂν ἀνοχὴ ἀπέναντι στῆν ἄλλη ἀποψη, ὅταν ἔχει ἀποδεχθεῖ ὡς ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ὄντότητός του τὴν κατωτερότητα ὅλων τῶν ἄλλων πολιτισμῶν ἀπέναντι στὸν δικό του, ὅταν οἱ γνωστοὶ θεωρητικοὶ τῆς παγκοσμιοποιήσεως θέτουν στὸ περιθώριο ἀκόμη καὶ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ ἀποκλείουν τὴν Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὸ σύστημά τους, τοὺς εἶναι δύσκολο ἀναγνωρίσαι τὴν ἄλλη ἀντίληψη τοῦ κινεζικοῦ ἢ Ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ· ἡ πρόκληση λαμβάνει ὄντολογικὴ μορφή, λόγο ὑπάρξεως ἀπέναντι στὸν ἀχρεῖο ἕως κυνικὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, διότι ὁ ἐνεργὸς πολίτης καὶ ὁ ἀπράγμων θεωροῦσαν ὡς ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς πολιτικῆς τους αὐτονομίας τὴν ἔνταξη τοῦ διαφορετικοῦ στῆν κοινωνία τους· ὁ διάλογος, πχ., τῆς "Πολιτείας" τοῦ Πλάτωνος διεξάγεται κατὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν φίλων ἀπ' τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ συντροφιά εἶχε παραβρεθεῖ στὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς θρακικῆς θεότητος Βενδίδος...

Φαντάζεται κάποιος σήμερα στῆ Δύση, διάλογο γιὰ τὰ ἀντίστοιχα προβλήματα τῆς "Πολιτείας", μετὰ ἀπὸ ἐπίσκεψη τῶν μεγάλων σοφῶν καὶ πολιτικῶν σὲ νεοϊδρυθὲν ἰσλαμικὸ τζαμί σὲ πόλη τους;

Ἡ κυνική νοοτροπία

Ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποιήσεως ἐκπίπτει στὸν κυνισμό, ὑπερβαίνων τὰ ὅρια τῆς ἀχραιοσύνης τοῦ πολίτου τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως· ὡς καλύτερη προσέγγιση τῶν ἄλλων πολιτισμῶν θεωρεῖται ἡ λαογραφικὴ καὶ ἔθνογραφικὴ, ὡς κάτι περιέργο καὶ ἀξιοπαρατήρητο, ὅπως ἔγινε ἀκόμη καὶ μὲ τὴ μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς βικτωριανῆς ἠθικῆς, ὅπως γίνεται μὲ τὴν καταδίκη τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς ὡς ἔνρινης, ἐνῶ ἡ δυτικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη "ἀποκλειστικὰ μέσα ἀπὸ τὰ γεμάτα παρανοήσεις συμπιλήματα τοῦ Κασσιόδωρου καὶ τοῦ Βοηθίου"³. Θυμίζει περισσότερο τὸν κυνικὸ τῆς παρακμῆς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἔχει ὡς πρότυπό του τὴν εἰκόνα τοῦ σπηλαίου τοῦ Πλάτωνος· ὁ κόσμος του εἶναι ὁ κόσμος τῶν σκιῶν τὸν ὁποῖο ἀντικρῦζει ἀπ' τὴν μικρὴ σχισμὴ τοῦ σπηλαίου. Μόνο τὶς σκιὲς τῶν ζώντων ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου ἀνθρώπων δύνανται θεωρηθῆσαι, "τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἔωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ κατανικρῦ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;"⁴. Τὶς σκιές, ὅπως πέφτουν στὸν ἀπέναντι τοῖχο ἀπ' τὴ μεγάλη φωτιὰ στὸν ἔξω κόσμο βλέπουν οἱ δεμένοι ἀπ' τὸν αὐχένα ἄνθρωποι τοῦ σπηλαίου· τὶς σκιές, μέσα ἀπὸ τοὺς παραμορφωτικοὺς φακοὺς τῆς προσηλώσεώς του, ἀντιλαμβάνεται ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος, διαφορετικὰ τοῦ ἦταν εὔκολο καταγράψαι τὶς διεθνεῖς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἐξελίξεις. Ὠραία ἢ παραβολή, ἔστω καὶ ὡς ἐρώτηση!

Ὁ βαθύτερος λόγος εἶναι ἡ μυωπικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐποχῆς μας· ὡς μονοσήμαντος ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν ὕπαρξη ἄλλης ἀντιλήψεως ζωῆς, ἀδυνατεῖ καταγράψαι αὐτὴν ὡς συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς του. Παραμένει ἀπολύτως προσηλωμένος στὴν προτεσταντικὴ ἠθικὴ καὶ στὴν προσμονὴ ἀποκτήσεως τῆς ἀπολαύσεώς του στὸ μέλλον, στὴν ἄλλη ζωὴ ἢ στὴν ἄλλη γενιά, ἢ στὰ γεράματα· ἡ αἴσθησις τῆς ταυτίσεως ἐνεργείας καὶ πράξεως τοῦ εἶναι ἄγνωστη, ἐπειδὴ ζεῖ, κινεῖται καὶ παράγει γιὰ τὸ μέλλον, ἢ ὅταν ζεῖ γιὰ τὸν παρὸν εἶναι ὡς "οἱ φαῦλοι τὴν μουσικὴν". "Ἔστι μὲν ὦν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνέργειαν τέλος, οἷον τῶ ἀύλητῆ ἢ αὐτῆ ἐνέργεια καὶ τέλος (τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτῶ ἔστι καὶ ἐνέργεια), ἀλλ' οὐ τῆ οἰκοδομικῆ (καὶ γὰρ ἕτερον τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν)"⁵.

³ Χερπερτ Χούγκνερ, "Βυζαντινὴ Λογοτεχνία", τομ. Γ, Κρίστιαν Χάννικ, "Τὰ διδακτικὰ συγγράμματα τῆς κλασικῆς βυζαντινῆς μουσικῆς", σελ. 383.

⁴ Πλάτωνος, "Πολιτεία", βιβλ. Ζ, 515α

⁵ Ἀριστοτέλους, "Ἠθικὰ Μεγάλαια", βιβλ. Β, κεφ. ιβ, παρ. 3, (1211β27-32)

Ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται ἀσφυκτικώτερα δέσμιος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ σπηλαίου τοῦ Πλάτωνος, ἐπειδὴ εἶναι ἐκουσίως προσηλωμένος κι ἔχει τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι εἶναι ὁ κυρίαρχος τοῦ κόσμου· τὴ διαφορά μεταξὺ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ τέλους, τοῦ σκοποῦ, δὲν τὴν ἀναγνωρίζει, ὅποτε θεωρεῖ, "τὸ παρὰ τὴν ἐνέργειαν τέλος", ὡς τὴ φυσιολογικὴ κατάστασι τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι ἡ συμβατικὴ καὶ ἰδεολογικὴ ὑποτέλεια τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ αὐτὸ ἐκφράζει τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου καὶ ὄχι τὴν φυσικὴν του ἐπιλογὴν.

Ἡ ταύτιση ἐνεργείας καὶ τέλους καθορίζει τὴ δρᾶσιν τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, τοῦ ἐνεργοῦ πολίτου· οἱ τυχόν ἐξαιρέσεις στὴν παραγωγικὴ διαδικασίαν, ὅπως γιὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀναγκαίων ἀγαθῶν, ἀποτελεῖ συνειδητὴ ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος, τὴν ὁποία γνωρίζει καί, μὲ τὴν καθημερινὴν του δρᾶσιν, περιορίζει. Στὴν ἐλαχίστη αὐτὴ διαφορά κρίνεται ἡ ἄσκησιν τῆς ἐλευθέρου πολιτικῆς πρακτικῆς καὶ τῆς ἀπραγμοσύνης, ἡ ὁποία, ὅταν διευρυνθεῖ καὶ γίνετ ἀποδεκτὴ ὡς ἀναπόδραστο γεγονός, τότε ἐκπίπτει στὴν ἀχρειότητα, ἀναδύετ ὁ ἀχρεῖος πολίτης, ἐνῶ, ὅταν ἀσκηθεῖ ὡς ἀναγκαία συνδρομὴ, τότε ἀναδύετ ὁ ἐνεργὸς πολίτης. Ὁ κυνικὸς εἶναι κυρίαρχος στὴν τελευταία φάσιν τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, ἐνῶ στὰ πρῶτα τῆς βήματα ἐμφανιζόταν ὁ ἀχρεῖος. Τὸ πρόβλημά του ἐπιδεινώνετ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς πληροφορικῆς.

Ἡ ἀπαίτησιν τῆς δημιουργικῆς προσφορᾶς τοῦ ἐργαζομένου, μὲ τὴ χρῆσιν τῆς πληροφορικῆς, δὲν περιορίζετ στὴν ἔκφρασὴ τῆς μόνο στὴν παραγωγικὴ διαδικασίαν, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλην του τὴ ζωὴ· ἡ περιστασιακὴ καὶ περιπτωσιακὴ ἔκφρασιν τῆς δημιουργικότητος ἦταν χαρακτηριστικὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Ἐπιβάλλετ ἡ ταύτιση ἐνεργείας καὶ τέλους, ὅταν ἔχει στὸν ὑπολογιστὴν του τὴν ἀνεσιν τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ἔργου του, κι ὄχι τὴν ἀναμονὴν γιὰ ἀργότερα· ὅταν ζεῖ τὴν ταύτιση ἐνεργείας καὶ τέλους, τότε ἐκφράζει τὴν ὀντότητά του, στὴν ἱστορικὴ τῆς καὶ πολιτικὴ τῆς δρᾶσιν, νιώθει τὶς πολιτιστικὰς του ρίζεσ ὡς ἐνισχυτικὰς τῆς δημιουργικότητός του, ζεῖ τὸν ἔρωτά του, καὶ αὐτὸ τὸν ὀδηγεῖ εἰς ἄλλασ περιπλανήσεσιν, ἀναδύετ ὁ πολυσήμαντος ἄνθρωπος.

Ἡ ἀντιστάθμισιν τῆς παραγωγικῆς ἐξαρτήσεως τοῦ τέλους -ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς πληροφορικῆς, μόνο σὲ μικρότερο κατὰ πολὺ βαθμὸ ἀπ' τὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ-, γίνετ μὲ τὴν πολιτιστικὴν καὶ ἱστορικὴν κοινωνικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου, γίνετ μὲ τὴν ἀναγωγὴν του ὡς ἐνεργοῦ πολίτου· ὅταν ἐνσωματώνει τὶς δρᾶσεσιν του στὴ ζωὴν του καὶ τὶς ὀλοκληρώνει ὡς ἀδιάσπαστη ὀνότητ, τότε ἔχει ἄλλη αἴσθησιν τῆς πολιτικῆς του

όντότητος. Αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις συνεισφέρει ἡ *Κίνα* στὴ σύγχρονη ἐποχὴ καὶ διερευνᾷ μὲ τὸ *διάλογό της* μὲ τὸν *ἑλληνικὸ πολιτισμό*: τὶς διερευνᾷ γιὰ τὸν *ἑαυτό της* πρωτίστως, γιὰ τὸ *λαό της*, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει στὶς *ρίζες του* καὶ ζεῖ μαζὶ μ' αὐτὲς καὶ ὀλοκληρώνεται χάρις σ' αὐτὲς στὴν *ἐποχὴ του*: ἀντιλαμβάνεται ὅτι μόνον μὲ τὴν ἐλευθέρᾳ πολιτικὴ πρακτικὴ του χειραφετεῖται ἀπ' τὶς δουλεῖες τῆς προηγούμενης ἐποχῆς, στὴν ὁποία αἰσθανόταν τὸν ἑαυτό του ὡς *περιστασιακὴ* καὶ *ἀποσπασματικὴ* ἐξάρτηση ἑνὸς ἀδιοράτου καὶ ἀποπνικτικοῦ ὄλου, τῆς *ὀλοκληρωτικῆς ἰδεολογίας*.

Ἡ ἔμφαση δίδεται στὴν *ἄλλη ἀντίληψη ζωῆς*, στὴ διερεύνηση τῶν σχέσεων τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸ *ἱστορικὸ του παρελθόν*, κάτι ἀδιανόητο στὴ *βιομηχανικὴ ἐποχὴ*: ἡ *τελεολογικὴ ἀντίληψη* εἶναι ἀσύμβατη μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς τῆς *πληροφορικῆς*, ὅποτε τίθεται τὸ ἐρώτημα τῆς δυνατότητος τοῦ *μονοσημάντου ἀνθρώπου* ἀνταποκριθῆναι στὶς συνθηκὲς συνεχοῦς ἐκφράσεως τῆς δημιουργικότητός του. Τὴν πρόκληση ἀπευθύνει, ἢ προκύπτει αὕτη ἀπ' τὴ θέση τοῦ ζητήματος, ἡ *Κίνα*, ὅποτε ὁ διάλογος ὀδηγεῖ σὲ ἀγνώστους ἀτραπούς, ὡς συνήθως συμβαίνει στὴν ἱστορία. Ἡ θέση τοῦ ζητήματος ἀνακύπτει, σχεδὸν αὐθορμήτως καὶ τίθεται αὐτομάτως, εἴτε διὰ λόγους *διεθνοῦς πολιτικῆς*, εἴτε διὰ λόγους *ἑσωτερικῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας*, εἴτε διὰ λόγους παραγωγικῆς ἀποδοτικότητος: τὴν *Κίνα* ἀκολουθοῦν οἱ *Ἰνδίες*, μὲ τὴν μακραίωνᾳ ἱστορία τους, ἡ *Ρωσία*, μὲ τὶς ρίζες τῆς στὴν *Ὀρθοδοξία* καὶ στὸν *Ἑλληνισμό*, ἡ *Εὐρώπη* ὡς ἐνιαίος πολιτισμός, συμπληρωματικὸς πρὸς τὴν *πολιτικὴ ἐνοποίησή της*.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ὑποχρεοῦται ἀλλάξαι ἐπείγοντως τὸν τρόπο τῆς παραγωγικῆς του δράσεως καὶ τῆς ζωῆς του, λόγῳ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς πληροφορικῆς: τὸ ἐπαναλαμβάνουμε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς συλλογιστικῆς μας. Τὸ κρίσιμο σημεῖο ἐστιάζεται στὸν *τρόπο ζωῆς*, στὴν ἀνάγκη *ἐνιαίας* καὶ *δημιουργικῆς* ἐκφράσεώς του, ἐπειδὴ αὕτη τοῦ ἐπιτρέπει ἀποδοτικώτερη ἐργασία, ἀλλὰ καὶ διάθεση *κοινωνικότητος*, ἐνεργοῦς καὶ ἰσοτίμου πρὸς τοὺς ἄλλους: ἡ *ἄμιλλα* καὶ ἡ ἀμοιβαία προσφορὰ εἶναι τὸ καθοριστικόν, τὸ *φιλεῖν*: ἡ *μονοσήμαντη* πρακτικὴ, ἡ *προσήλωση* πρὸς τὸν ὅποιον σκοπὸν, μὲ τὸν *ἐγωισμό* καὶ τὴν *φιλαυτία*, ἀποτελοῦν ἐμπόδια στὴν *ἰσότητα* καὶ *ἐνεργὸν κοινωνικότητα*. Δηλαδή, ἀπὸ κοινωνικῆς πλευρᾶς, τὸ πρόβλημα ἐγκεῖται στὴ *χειραφέτηση* ἀπ' τὴν δεσπίζουσα στὸ βιομηχανικὸ ἄνθρωπο *κυνικὴ νοοτροπία*: ὁ νέος ἄνθρωπος τῆς πληροφορικῆς εἶναι *πολυσήμαντος*, *ἀναγεννητικὸς*, *νεωτεριστής*, παρόμοιος τουλάχιστον μὲ τὸν ἀναδυθέντα τὸν τέταρτο αἰῶνα, ὡς πλησιέστερη σύγκριση ἱστορικῶν ἐποχῶν, κατὰ τὴν ἀναγνώριση

τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοὺς μεγάλους ἀγῶνες τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὶς πολλαπλὲς καὶ πανίσχυρες κυνικῆς νοοτροπίας αἰρέσεις.

Οἱ *αἰρετικοὶ* ἦταν πρωτίστως κυνικῆς νοοτροπίας, ἐνῶ οἱ *ὀρθόδοξοι* ἐκυμαίνοντο, κατὰ τὴ χειραφέτησή τους, ἀπ' τὸν *ἀχρεῖο* καὶ κυνικὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας στὸν *ἐλεύθερο πολίτη* ἢ τὸν *ἀπράγμονα· ἀναγεννητικὴ* ἦταν ἡ ἐποχὴ, δύσκολα τὰ βήματά της. Ὁ *Ἰουλιανός*, ὁ ἀναγεννητῆς αὐτοκράτωρ, περιγράφει καλύτερα τὸν ἄνθρωπον αὐτόν: "*εἶναι γὰρ οἶμαι συμβαίνει τοῖς φαύλοις τὴν μουσικὴν λυπηροῖς μὲν τοῖς θεάτροις, σφίσι δ' αὐτοῖς ἡδίστοις*"⁶. Ὁ νεωτεριστῆς ἠγέτης, χάρις στὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ ὁποῖου ἐπιβίωσε ἡ ἀνατολικὴ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ χίλια ἔτη, ἦταν *πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος* ἀπ' τοὺς μεγαλυτέρους τῆς ἱστορίας· ὅταν ἀποκαλεῖ "*φαύλους τὴν μουσικὴν*" τοὺς Ἀντιοχεῖς, ὅτι ἔχουν ἐκφυλισθεῖ στὴ μουσικὴ τους ἔκφραση, ἐπισημαίνει τὸν κυνισμό τους, μὲ τὴν ἀξιοθρήνητη ἐμφάνισή τους στὸ θέατρο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄπειρη ἱκανοποίησή τους μὲ τὴν *ἄσχημη* αἰσθητικὴ τους εἰκόνα. Χαρακτηριστικὴ ἡ παρομοίωση τοῦ βιομηχανικοῦ ἀνθρώπου, μὲ τοὺς ρυθμούς τῆς *ρόκ μουσικῆς*, τὴν ἀχρειότητα τῆς *αἰσθητικῆς*, συμπληρωματικὲς πρὸς τὸν *ἄνθρωπο* τοῦ *σπηλαίου*· ὁ πολιτισμὸς ἐπιδιώχθηκε νὰ γίνῃ ἐνιαῖος, ὅπως ἡ παγκοσμιοποίηση στὴν οἰκονομία καὶ ἡ *μονοπολικότης* στὴν πολιτικὴ.

Ἡ ἄλλη ἀντίληψη ζωῆς τὴν ὁποία προβάλλουν ἡ Κίνα καὶ ἡ Ρωσία μὲ τοὺς πολιτισμούς τους ἐμφανίζεται ὡς *πολιτικὴ ἀναγκαιότης*, ἔστω κι ἂν δὲν τὴν εἶχαν συλλάβει ἀρχικὰ ὡς προϋπόθεση· ὁ *πολυσήμαντος* ἄνθρωπος τῆς πληροφορικῆς καὶ τῶν διαδικτύων ἀπαιτεῖ καὶ προϋποθέτει τὴν *ἄλλη ἀντίληψη ζωῆς*, τὴν πολυμέρεια καὶ τὴ δημιουργικὴ τριβὴ τῶν *παλιῶν πολιτισμῶν*, μαζὶ μὲ τὴν *πολυπολικότητα* στὶς διεθνεῖς σχέσεις. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἑτερογενὴς κόσμος, ὁ *σύνθετος*, μὲ διάφορες ρίζες καὶ πολλαπλοῦς, γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς καθημερινότητός του, *μουσικοὺς ρυθμούς*...

Χρῆστος Ζ. Καρανίκας,
Καισαριανή, Καλαμάκι,
Μάρτιος, Ἀπρίλιος 2006

⁶ Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος, "Ἀντιοχικὸς ἢ Μισσοπύγων", 338α. Ὅρα, καί, "Οἱ φαῦλοι τὴν μουσικὴν", στὶς ἀναλύσεις "Τοῦ Ἐμμελοῦς".